

До 105-річчя Валентина Миколайовича Бакуля / Н. І. Посвятенко // Вісник НТУ «ХП». Серія: Історія науки і техніки. – Х. : НТУ «ХП», 2013. – № 68 (1041). – С. 131–140. – Бібліогр.: 18 назв.

Проанализирована деятельность В.Н. Бакуля украинского ученого в области твердых сплавов и синтетических алмазов. Показано становление отрасли в мире и Украине, а также роль В.Н. Бакуля при создании Института сверхтвердых материалов, первым директором которого он был в 1960–1977 годах.

Ключевые слова: В.Н. Бакуль, твердые сплавы, синтетический алмаз, Институт сверхтвердых материалов, инструментальное производство

Activity V. N. Bakulya of the Ukrainian scientist in the field of firm alloys and synthetic diamonds is analysed. Branch formation in the world and Ukraine, and also a role V. N. Bakulya is shown at creation of Institute of the superhard materials which first director it was in 1960-1977.

Keywords: V.N. Bakula, hard alloys, synthetic diamond, Institute of superhard materials, toolmaking

УДК 061.22 (09)

С. А. РАДОГУЗ, аспірант НТУ «ХП»

РОЛЬ ПРОФЕСОРА В. Л. КІРПІЧОВА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІВДЕННО-РОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ТЕХНОЛОГІВ

Стаття присвячена організації Південно-Російського товариства технологів. Окреслено передумови та причини виникнення. Особлива увага приділена ролі директора Харківського практичного технологічного інституту – проф. Віктора Львовича Кірпічова щодо створення та розгортання діяльності товариства.

Ключові слова: науково-технічні товариства, Південно-Російське товариство технологів, Харківський практичний технологічний інститут, Віктор Львович Кірпічов, Вісник Південно-Російського товариства технологів, інженерна освіта.

Вступ. XIX століття знаменувалося появою великої кількості наукових товариств на теренах Російської імперії. До них зокрема належали: Московське товариство історії і древностей російських (1804 р.), Московське товариство дослідників природи (1805 р.), Географічне товариство (1845 р.), Товариство любителів природознавства, антропології і етнографії (1863 р.), Російське історичне товариство (1866 р.) тощо [1, с. 197]. У січні 1868 р. на I всеросійському з'їзді природознавців, що проводився Санкт-Петербурзі, було прийнято рішення, що товариства дослідників природи, мають бути засновані при кожному російському університеті [2, с. 86]. Основною метою створення цих організацій було об'єднання вчених гуманітарних та природознавчих наук. Проте, ці товариства займалися лише науково-дослідницькою діяльністю і майже не цікавилися питаннями техніки. Пояснювалося це тим,

© С. А. Радогуз, 2013

що в першій половині XIX століття зв'язок між наукою і промисловістю в Російській імперії залишався доволі слабким. Результати діяльності вчених досить рідко застосовувалися на виробництві. Цьому сприяли слабкий розвиток технічних спеціальностей та відсталість промислово-технічної бази країни.

Першою вдалою спробою встановити безпосередній зв'язок між наукою та виробництвом стала діяльність Російського технічного товариства (РТТ), організованого групою професорів і інженерів Санкт-Петербурга в 1866 р. Воно об'єднало представників технічної інтелігенції та промисловців. Основною задачею товариства стала пропаганда досягнень науки і техніки для розвитку промисловості і транспорту, сприяння розвитку технічної освіти в імперії, організація та проведення наукових досліджень, влаштування диспутів за низкою науково-технічних і промислово-економічних питань. Популярність новоствореного товариства була настільки значною, що вже в перший рік існування його чисельність перевищила 600 осіб. З 1874 р. РТТ отримало право іменуватися імператорським [1, с. 197-198].

Російське технічне товариство поклало початок створенню інших технічних товариств. Згодом, одне за одним починають з'являтися вузькогалузеві технічно-наукові товариства. У 1868 р. з метою розвитку хімічної промисловості країни розпочало діяльність Російське хімічне товариство, де Д. І. Менделєєв вперше доповів науковій громадськості про відкриття періодичної системи елементів. У 1872 р. за пропозицією Д. І. Менделєєва та Ф. Ф. Петрушевського організовано фізичне товариство. Згодом, у зв'язку з все глибшим взаємопроникненням фізичної та хімічної наук, ці товариства було об'єднано в Російське фізико-хімічне товариство [3, с. 41-42].

За досить короткий термін створення наукових товариств стало однією з форм організації наукової діяльності. Цей період влучно охарактеризований В. І. Вернадським. Займаючись дослідженням історії науки в Росії, вчений прийшов до висновку, що для зародження наукових товариств, насамперед, були сприятливими умови державного життя. При цьому, науковець не виділяє якихось певних обставин, а лише констатує їхнє існування. Проте, одну умову, він все ж називає. Це потреба в спеціальних знаннях і розвитку техніки. Вона настала, – писав Володимир Іванович у своїй роботі, – коли розпочався активний промисловий розвиток в державі, що вимагав об'єднання представників різноманітних галузей наукового знання. Науковець виділив певну категорію людей, що намагалася оволодіти технічними і спеціальними знаннями. Окрему підгрупу становили ті, для яких важливим був лише науковий пошук, без практичних застосувань [4, с. 71]. Таким чином, ці люди були охоплені лише науковою ідеєю. Вони не шукали і не намагалися знайти прикладне застосування своїм досягненням. Це ще раз підтверджує орієнтованість товариств на класичну, академічну

науку, у той час, як промисловість потребувала запровадження наукових досягнень технічного характеру.

Постановка проблеми. Подібні тенденції спостерігалися і в Харкові. У першій половині XIX ст. в місті існувало лише два наукових товариства. Першим стало Філотехнічне товариство засноване В. Н. Каразіним, устав та правила якого були затверджені 10 березня 1811 р. Мета товариства полягала в розповсюдженні та вдосконаленні всіх видів промислової та сільськогосподарської діяльності [5, с. 148]. Другим являлося Товариство наук, засноване у 1813 р. за ініціативи професорів Харківського університету А. І. Стойковича та К. Д. Роммеля з метою розповсюдження наукових знань. За недостатньої організації та часткової протидії з боку влади, обидва товариства невдовзі припинили свою діяльність (у 1818 р. та 1829 р. відповідно).

Натомість, протягом другої половини XIX ст. у місті засновано цілу низку наукових товариств: Медичне товариство (1861 р.), Товариство наукової медицини і гігієни при Харківському університеті (1867 р.), Товариство дослідників природи (1869 р.), Товариство експериментальних наук (1872 р.), Математичне товариство (1879 р.), Товариство наукової медицини та гігієни (1891 р.) тощо [6, с. 94]. У 1880 р., за ініціативи вчених та інженерів, виникло Харківське відділення Імператорського Російського технічного товариства. Його діяльність носила переважно локальний характер, і не виходила за межі регіону.

Невдовзі після відкриття у 1885 році Харківського практичного технологічного інституту (ХПТІ), постало питання щодо створення науково-просвітницької установи, яка б могла об'єднати випускників цього навчального закладу, надати їм допомогу у продовженні наукових досліджень та обміну професійними знаннями. Такою установою стало Південно-Російське товариство технологів (ПРТТ).

Аналіз актуальних досліджень. Історія створення та діяльності Південно-Російського товариства технологів відображена в науковій літературі досить фрагментарно. Значний внесок до історіографії дослідження зроблено Н. М. Кушлаковою, яка на підставі вивчення архівних матеріалів провела наукову розвідку соціально-економічних умов виникнення товариства, з'ясувала нормативно-правову базу його відкриття та провела аналіз проектів статутів 1905 р. та 1908 р. [7, 8]. Також можна відзначити роботу Г. Л. Звонкової [9], в якій розглянуті окремі аспекти діяльності товариства. Зокрема, розкрито роль ПРТТ в організації Жіночого політехнічного інституту. Проте історія товариства все ще залишається слабо вивченою. Не розкрито роль директора ХПТІ – Віктора Львовича Кірпічова щодо створення та розгортання діяльності товариства. В більшості джерел його ім'я згадується лише опосередковано.

Тому **метою** даної статті є вивчення етапу становлення та розгортання діяльності ПРТТ; визначенні ролі професора В. Л. Кірпічова у цьому процесі.

Ідея створення товариства технологів виникла серед професорів ХПТІ, перш за все – вихідців із С-ПБТІ. Велику активність проявили і перші випускники Харківського технологічного інституту. Це сталося тому, що у Санкт-Петербурзі, за клопотання директора технологічного інституту П. В. Кутурницького, вже подібне товариство було організовано ще в 1884 р. В. Л. Кірпічов досить довгий час працював в С-ПБТІ. Він був знайомий із діяльністю, як самої установи, так і її професорсько-викладацького складу, тому міг судити про позитивні аспекти роботи подібного товариства. Тож директор ХПТІ із завзяттям підтримав названу ініціативу.

У своєму клопотанні, він пояснював необхідність організації товариства наступним чином: «Передбачуване товариство буде абсолютно самостійним і не матиме жодних організаційних зв'язків з Харківським технологічним інститутом та іншими навчальними закладами відомства Народної освіти – а також ніяк не стосується уставів та правил цих навчальних закладів. Без сумніву, насправді виявиться, що більшість членів цього товариства згідно затвердження його установленим порядком, буде складатися із осіб, що закінчили курс в Харківському технологічному інституті. Проте, проект уставу не встановлює в цьому відношенні будь-яких виключень... У загальних принципах своїх і багатьох деталях передбачуване товариство виявиться тотожним з існуючим Санкт-Петербурзьким товариством, технологів, яке в короткий час свого існування досягло блискучого положення і принесло велику користь для тих хто закінчив курс в С-ПБТІ...». [7, с. 14].

Додатковим фактором, що грав суттєву роль, була практично повна відсутність інженерно-технічних об'єднань. З одного боку, у Харкові на той час вже функціонувало Харківське відділення Імператорського Російського технічного товариства (ХВ ІРТТ), тож ІРТТ мало стали вже другим технічним товариством у місті. З іншого – мета та завдання, що стояли перед ІРТТ, докорінно відрізнялися від основних ідей функціонування ХВ ІРТТ.

Саме на це акцентує увагу у своєму листі до Міністерства народної освіти В. Л. Кірпічов. Він наголошує, що таке товариство для випускників інституту «... слугувало б тісним зв'язком між ними після закінчення курсу інституту. Подібні товариства дуже полегшують пошук місць на фабриках, заводах і залізницях, і крім допомоги самим технологам надають значно сприяють власникам і завідуючим промислових підприємств... Без такого центрального органу, в якому концентруються всі відомості про технологів, вільних від занять чи бажаючих змінити місце роботи, і куди сходяться всі пропозиції про вакантні місця, російським техніками, при значних просторах нашої батьківщини, буде досить складно знайти собі заняття...» [8, с. 22].

Харківський губернатор позитивно відгукнувся на пропозицію щодо створення нового товариства в місті. То ж, згідно чинної на той час

процедури, 27 липня 1893 р. документи було передано на розгляд до Департаменту поліції Міністерства внутрішніх справ. Останній, за загальної згоди щодо затвердження статуту товариства, все ж мав зауваження до низки параграфів. При цьому, поміж іншим, було вказано на доцільність виключити пункт а) § 1. У цьому пункті визначалося, що метою товариства є «...взаємодопомога між членами на підставі широкої наукової та технічної діяльності». Тобто товариство фактично позбавлялося одного з ключових своїх завдань.

Майже рік усувалися недоліки в проекті Статуту. Засновники товариства зважували кожне слово, щоб обґрунтувати необхідність початкової редакції його окремих параграфів. Зокрема, це стосувалося §§ 24, 38, 51, 54, 65. Головна увага зверталася на формулювання § 1, де визначалося головна мета діяльності товариства. Без неї, товариство втрачало всякий сенс свого існування. «...Означена мета виражає одну з головних задач заснування товариства, що проходить червоною ниткою через весь Статут...», – аргументували у своєму клопотанні фундатори товариства, посиляючись на статuti Політехнічного товариства при Імператорському Московському технічному училищі та Товариства технологів при С-ПБТІ. Проведена робота не виявилася марною. Остаточний варіант статуту було схвалено Міністерством народної освіти і затверджено 24 травня 1895 р. На цьому проекті стояли підписи викладачів Ю. Л. Зубашева, М. Гаврилова, В. С. Кнаббе, та інженерів-технологів (випускників ХПТІ) О. Лебединського, І. Шипуліна, І. Є. Полубояринова, П. А. Кошечкіна [7, с. 18]. Таким чином, достеменно невідомо, чи приймав участь В. Л. Кірпічов у розробці статуту ПРТТ. З іншого боку, його клопотання зіграло важливу роль в започаткуванні діяльності цього товариства.

Південно-Російське товариство технологів офіційно розпочало свою діяльність у Харкові 14 вересня 1895 р. Таким чином, відкриття товариства стало приуроченим до десятиріччя ХПТІ, яке відзначалося 15 вересня того ж року [9, арк. 42]. Почесним членом і головою правління товариства обрали директора інституту – В. Л. Кірпічов. Його замісником призначили Ю. Л. Зубашева. До першого складу правління також входили: І. Є. Трескін (скарбничий), Ю. О. Наткін (секретар з науково-технічної діяльності), В. Е. Тір (секретар з інших справ товариства), Г. О. Латишев (бібліотекар) та В. С. Кнаббе, який невдовзі відмовився від цієї посади і був заміщений Н. І. Чернозубовим [10, с. 2-3]. Згідно § 37 статуту у подальшому посади голови та замісника правління мали щорічно переобиратися закритим голосуванням. § 39 встановлював регламент щодо обрання членів правління. Щорічно з його складу вибувало троє осіб з послідуочим обранням кандидатів на заміщення звільнених місць [11].

Активну участь у роботі товариства також приймав професорсько-викладацький склад ХПТІ, значна частина яких, ще до офіційного затвердження, виявили бажання вступу до товариства. Серед них, окрім вище

названих, професори та викладачі технологічного інституту: В. О. Геміліан, О. В. Гречанинов, К. О. Зворикін, а також значна частина випускників ХПТІ [8, с. 23].

Тож вже на перших загальних зборах товариство нараховувало 78 дійсних членів. Проте чисельність особового складу товариства постійно зростала. Так, що через рік його існування, станом на 15 вересня 1896 р., загальне число співучасників товариства зросло до 199 осіб (198 дійсних і 1 почесний). Останнє звання було надане саме Віктору Львовичу Кірпишову. При цьому, не всі особи, що входили до складу ПРТТ, були вихованцями ХПТІ. Якщо, розподілити дійсних членів товариства за їхньою AlmaMater, то отримаємо наступну картину: 179 осіб були вихованцями ХПТІ, 11 – являлися випускниками С-ПБТІ, 8 осіб закінчило Ризьке політехнічне училище.

З 1896 р. товариство розпочало випускати власний журнал «Вісті Південно-Російського товариства технологів», який проіснував до 1917 р. Зокрема, на другому зібранні товариства, що відбулося 29 грудня 1895 р., було вирішено низку питань, щодо тематичного наповнення журналу [10, с. 3-4]. Так на сторінках «Вістей», мали публікуватися огляди технічних журналів і нових наукових праць за різними технічними напрямками, які мали слугувати матеріалами для обговорень на періодичних зібраннях, а також знайомити членів товариства з чільною літературою щодо технічних питань.

При цьому, спочатку товариство планувало видавати бюлетені. Проте, невдовзі правління прийшло до висновку, що друкувати журнал буде значно зручніше. Передусім, у зв'язку з легшим проходженням цензури. 24 серпня 1906 р. головне управління у справах друку надало дозвіл на випуск «Вістей» [12, с. 43].

Спочатку, редагуванням журналу займалися члени правління. Проте вже при підготовці перших номерів, стало зрозумілим, що це заняття потребує надто багато часу, в той час як члени правління «...мали досить незначний досуг» [13]. Постає необхідність в залученні до роботи більшого числа осіб. Тож в одному з засідань Правління прийняло рішення про створення редакційного комітету, до складу якого входили: Ю. Л. Зубашев, Г. А. Латишев, Ю. А. Наткін, М. І. Носач, А. І. Подушко, М. К. Циглер та І. Є Трескін. Останній погодився зайняти посаду головного редактора [12, с. 43]. Незважаючи на те, що Віктор Львович не входив до означеного комітету, його все рівно запрошували до участі у прийнятті важливих питань, щодо видання товариства [14, с. 34].

На сторінках журналу друкувалися наукові статті членів товариства, переклади відомих зарубіжних статей, рецензії та бібліографічні огляди нових надходжень до бібліотеки. Також постійно з друку виходили об'яви вакансій на заводах та промислових підприємствах Російської імперії.

Обов'язковою частиною часопису стали протоколи засідань загальних зборів та щорічні звіти щодо діяльності ПРТТ.

Перше загальне засідання товариства технологів відбулося в будівлі торгового зібрання. Однак, не маючи достатніх відомостей щодо майбутніх грошових надходжень, правління не могло орендувати власне приміщення. Це питання було розв'язане завдяки В. Л. Кірпічову, який запропонував проводити зібрання в конференц-залі ХПТІ, і пообіцяв надати можливість членам ПРТТ і в майбутньому користуватися цим приміщенням для своїх періодичних зібрань [12, с. 43]. Таким чином, Віктор Львович вирішив одне з найгостріших питань, що стояли перед новоствореним товариством.

Проте, одним із головних завдань ПРТТ являлася взаємодопомога між технологами в працевлаштуванні. Так, за перший рік існування до правління було подано двадцять чотири заяви на працевлаштування (14 від хіміків і десять від механіків). Проте з них задоволено було лише чотири, незважаючи на 22 запропоновані вакансії. Проблема полягала в тому, що тільки вісім з них були адресовані безпосередньо від осіб, уповноважених приймати на роботу. Решта відомостей надавалася членами товариства, а тому часто носили не зовсім достовірний характер. Окрім того, в багатьох випадках роботодавцем пропонувалися незадовільні умови. Насамперед, це стосувалося цукрового виробництва. У той час, як попит на механіків значно перевищував пропозицію, яку надавали вищі технічні заклади, хімічна промисловість ще знаходилася на стадії зародження. Єдиним, в значній мірі розвинутим виробництвом на півдні країни являлося цукрове. Безпосередня необхідність в хіміках-технологах на такому підприємстві, складала не більше 4 місяців на рік. А тому, керівники цукрових заводів часто наймали спеціалістів лише на цей період, що не вирішувало необхідність працевлаштування в повній мірі.

Тож В. Л. Кірпічов разом з рештою членів правління ПРТТ, розробив циркуляр, який було направлено до заводчиків, фабрикантів та завідуючих промисловими підприємствами на півдні Росії. Таким чином, того ж року було успішно заміщено дві вакансії [12, с. 44].

У 1898 р. згідно наказу Міністра фінансів, В. Л. Кірпічова отримав посаду директора Київського політехнічного інституту (КПІ) і переїхав до Києва. Однак, товариство не могло лишитися свого ідейного лідера. 15 вересня 1898 р. правління обрало Віктора Львовича членом-кореспондентом ПРТТ, і розробило спеціальну інструкцію для цієї посади [15, Арк. 6]. Зважаючи на значну зайнятість науковця в розбудові та організації політехнічного інституту, інженер-технолог Й. А. Зекцер погодився виконувати доручення Віктора Львовича, що стосувалися справ товариства. Тож займаючи посаду директора КПІ, В. Л. Кірпічов і в подальшому намагався популяризувати діяльність товариства, залучаючи до нього нових членів [15, Арк. 12, 43]. Та все ж таки, від'їзд вченого до Києва негативно вплинув на активність членів ПРТТ [16, с. 96]. Напередодні річних зборів

1900 р., зі складу Правління вийшов Ю. Л. Зубашев, якого призначили директором Томського технологічного інституту. Після цього, товариство на досить довгий час опинилося у скрутному становищі. Особливу невдоволеність проявляли члени товариства, що жили у віддаленості від Харкова. Адже «за досить високий членський внесок», вони отримували лише журнал, який «як за обсягом, так і за змістом не кажучи вже про несправний випуск його, полишає бажати кращого» [17, с. 1]. Дійсно, обсяг та якість часопису протягом 1901–1902 рр. були незадовільними: номери виходили нерегулярно, видання значно скоротилося в об'ємі [8, с. 24]. Хоча згодом ПРТТ вдалося в значній мірі подолати кризове становище, подібні свідчення яскраво ілюструють необхідність лідера в організації будь-якого процесу. Таким чином, можна стверджувати, що без участі В. Л. Кірпічова та Ю. Л. Зубашева, як одних із найактивніших членів, товариство вряд чи взагалі було б створене.

Ім'я Віктора Львовича настільки тісно спліталось з ПРТТ, що коли постало питання про організацію першого Всеросійського з'їзду інженерів, то більша частина учасників хотіли включити В. Л. Кірпічова до установчого комітету [18]. Нажаль, доля розпорядилася інакше. 7 жовтня 1913 р. вчений помер. В часописі товариства ця подія була відзначена некрологом, а пізніше публікацією, присвяченою діяльності науковця [19, 20]. За пропозицією Правління ПРТТ ім'я В. Л. Кірпічова залишилося в складі членів товариства, як вічного його учасника [21, с. 11].

Висновок. Отже, початкова діяльність ПРТТ нерозривно пов'язана з діяльністю проф. В. Л. Кірпічова. Саме завдяки його клопотанню вдалося створити товариство. Він активно приймає участь в розгортанні та забезпеченні ефективної діяльності товариства. Однак, від'їзд науковця до Києва для керівництва новоствореним політехнічним призвів до зниження загального рівня активності учасників товариства, що негативно відобразилося на роботі ПРТТ.

Список літератури: 1. *Очерки истории технических наук в Санкт-Петербурге (XVIII-XIX вв.) / Отв. ред. д-р тех. наук Ю. Ф. Тарасюк. – СПб. : Нестор-История, 2009. – 436 с.* 2. *Звонкова Г. Л. Развитие природных и технических наук у Харкові в другій половині XIX – на початку XX ст.: дис... кандидата іст. наук: 07.00.07 / Г. Л. Звонкова – К., 2005. – 232 с.* 3. *Филиппов Н. Г. Научно-технические общества России (1866-1917) / Н. Г. Филиппов – М. : [Б. и.], 1976. – 214 с.* 4. *Вернадский В. И. Труды по истории науки в России / В. И. Вернадский – М. : Наука, 1988. – 360 с.* 5. *Ткаченко С. С. Виникнення наукових товариств Харкова у XIX ст. / С. С. Ткаченко, Д. В. Поштаренко, // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Історія науки і техніки. – Х. : НТУ «ХПІ», – 2009. - № 29. – С. 146–155.* 6. *Багалей Д. И. История города Харькова за 250 лет его существования. Т.1 / Д. И. Багалей, Д. П. Миллер. – Х., 1993 г. – 625 с.* 7. *Кушлакова Н. М. Соціально-економічні засади виникнення та законодавчі основи діяльності Південно-Російського товариства технологів / Н. М. Кушлакова // Питання історії науки і техніки. – К. : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. – 2012. - № 2 (22). – С. 12 – 20.* 8. *Кушлакова Н. М. Південно-Російське товариство технологів: спроба зміни юридичного статусу // Вісник*

Дніпропетровського університету. Серія Історія та археологія. – Дніпропетровськ. – 2012. – Випуск 20. – С. 22–29. **9.** *ДАХО*, ф. 770, оп. 1, од. зб. 111. **10.** *Протокол* второго общего собрания членов Южно-русского общества технологов. / Ред.: И. Е. Трескин // В кн.: Известия Южно-Русского общества технологов. 1896 – 1897 гг. – X. : Южно-Русское Общество Технологов. – 1896. – № 1. – С. 1 – 4. **11.** *Устав* общества взаимного вспоможения технологов под названием «Южно-Русское общество технологов». – X. : Типография Зильберберга. – 1895. – 13 с. **12.** *Отчет* Правления Южно-Русского Общества Технологов за первый год существования Общества сь 15 сентября 1895 года по 15 сентября 1896 года. / Ред.: И. Е. Трескин // В кн.: Известия Южно-Русского общества технологов. 1896–1897 гг. – X. : Южно-Русское Общество Технологов. – 1896. – № 4. – С. 42–44. **13.** *Кушлакова Н. М.* Професор Юхим Лук'янович Зубашев: харківський період життєдіяльності (1886-1900) [Електронний ресурс] / Н. М. Кушлакова // Історія науки і біографістика. Електронне наукове фахове видання. – 2012. – № 2. – К. : Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2012-2/12_kushlakova.pdf **14.** *От* Правления Южно-Русского Общества Технологов / Ред.: И. Е. Трескин // В кн.: Известия Южно-Русского общества технологов. 1896 – 1897 гг. – X. : Южно-Русское Общество Технологов. – 1896. – № 3. – С. 34. **15.** *ДАК*, ф. 18-ощ, оп. 2-ощ, од. зб. 118. **16.** *Бесов Л. М.* Видатний організатор інженерної освіти в Україні Віктор Львович Кирпичов / Л. М. Бесов, Г. Л. Звонкова // Наука та наукознавство. — 2010. — № 1. — С. 87-97. **17.** *Общему* собранию членов ЮРОТ 9. 12. 1902 г. (Записка членов общества В. Кржижановского, Д. А. Поплавского и др. о необходимости изменения Устава). – X., 1903. **18.** *Протокол* совещания 2-го июня 1913 года / Ред.: И. А. Красуский // В кн.: Известия Южно-Русского общества технологов. Том XVII. 1913 г. – X. : Южно-Русское Общество Технологов. – 1913. – № 7. – С. 103. **19.** *Некролог* / Ред.: И. А. Красуский // В кн.: Известия Южно-Русского общества технологов. Том XVII. 1913 г. – X. : Южно-Русское Общество Технологов. – 1913. – № 10. – С. 139. **20.** *Из жизни* Южно-Русского общества технологов. Памяти В. Л. Кирпичева / Проф. А. Радциг // В кн.: Известия Южно-Русского общества технологов. Том XVII. 1913 г. – X. : Южно-Русское Общество Технологов. – 1913. – № 11. – С. 166–168. **21.** *Отчет* о деятельности Южно-Русского Общества Технологов за 1913 г. / Ред.: И. А. Красуский // В кн.: Известия Южно-Русского общества технологов. Том XVIII. 1914 г. – X. : Южно-Русское Общество Технологов. – 1914. – № 1. – С. 11 – 13.

Надійшла до редакції 17.05.2013 р.

УДК 061.22 (09)

Роль профессора В. Л. Кірпичова в організації Південно-Російського товариства технологів / С. А. Радогуз // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Історія науки і техніки. – X. : НТУ «ХПІ», 2013. – № 68 (1041). – С. 140–148. – Бібліогр.: 21 назва.

Статья посвящена организации Южно-Русского общества технологов. Определены предпосылки и причины возникновения. Особое внимание уделено роли директора Харьковского практического технологического института - проф. Виктора Львовича Кирпичова в процессе создания и обеспечения деятельности общества.

Ключевые слова: научно-технические общества, Южно-Русское общество технологов, Харьковский практический технологический институт, Виктор Львович Кирпичев, Вестник Южно-Русского общества технологов, инженерное образование.

This article is devoted to the organization of the South-Russian technologists society. The preconditions and causes are determined. Particular attention is paid to the role of the director of Kharkiv practical technology institute, professor V. L. Kirpichov in the establishment and maintenance of the society.

Keywords: scientific and technical societies, South-Russian technologists society, practical Kharkov technology institute, V. L. Kirpichov, The South-Russian technologists society bulletin, engineering education.